

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у поглибленому теоретико-практичному вивченні експериментально-виховної діяльності професора Т. Д. Дем'янюк на Рівненщині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дем'янюк Т. Д.: науково-педагогічна школа : монографія / упор. А. М. Воробйов, Г. П. Кособуцька, Р. Л. Сойчук. – Рівне : РДГУ, 2012. – 418 с.
2. Дем'янюк Тамара Дмитрівна: біобібліографічний покажчик (до 65-річчя від дня народження) / уклад. : С. Н. Грипич, М. П. Мельникович, Н. М. Гуменюк ; вступ. стаття І. Д. Бега. – Рівне : РДГУ, 2009. – 124 с.
3. Добрускін М. Е. Соціально-психологічний портрет вузовського педагога / М. Е. Добрускін // Социологические исследования. – 1995. – № 9. – С. 137–141.
4. Моргун В. Ф. Автобіографічний опитувальник «Історико-психологічний портрет фахівця» / В. Ф. Моргун // Психологія і особистість. – 2012. – № 2. – С. 141–154.

5. Педагогічна майстерність : підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. – К. : Вища шк., 1997. – 349 с.

6. Психолого-педагогічне проектування особистісно орієнтованих технологій навчання і виховання у вищих навчальних закладах : монографія / за ред. В. П. Андрущенко, В. І. Лугового. – К. : Пед. думка, 2008. – 255 с.

7. Шевчук В. В. Дослідження біографії вченого як персоніфікованого образу науки / В. В. Шевчук // Історико-педагогічні студії. – К., 2011. – Вип. 5. – С. 276–279.

8. Юрчак Л. Штрихи до професійного портрета та типові девіації вчителів / Л. Юрчак // Проблеми та перспективи наук в умовах глобалізації : матеріали ІХ Всеукр. наук. конференції (Тернопіль, 18–22 листопада 2013 р.). – Тернопіль, 2013. – С. 30–36.

Дата надходження до редакції: 06.05.2019 р.

УДК 37(091) (460)

DOI: 10.37026/2520-6427-2019-100-4-15-19

Руслана ШЕРЕТЮК,

*доктор історичних наук,
професор кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного університету*

Надія СТОКОЛОС,

*доктор історичних наук,
професор кафедри культурології та філософії
Національного університету «Острозька академія»*

ПЕДАГОГІЧНІ НОВАЦІЇ ЙОСИФА ДЕ КАЛАСАНСА (1557–1648) ЯК «СОЦІАЛЬНА РЕФОРМА» РАНЬОМОДЕРНОЇ ДОБИ

У статті окреслено педагогічні набутки Йосифа де Каласанса – засновника першої в Європі безкоштовної школи для дітей із найбідніших прошарків населення. З'ясовано, що це поклато початок й визначило головну мету діяльності римо-католицького чернечого ордену піарів. Виявлено, що постановня розгалуженої мережі піарських шкіл стало спробою здійснення своєрідної соціальної реформи, покликаної не лише подолати елементарну неосвіченість народних мас, але й надати їм можливість подбати про гідне життя.

Ключові слова: Йосиф де Каласанс, безкоштовна школа, орден піарів, педагогічні новації, соціальна реформа, ранньомодерна доба.

В статті обозначены педагогические достижения Иосифа де Каласанса – основателя первой в Европе бесплатной школы для детей из беднейших слоев населения. Выяснено, что это положило начало и определило главную цель деятельности римско-католического монашеского ордена пиаров. Выведено, что возникновение разветвленной сети пиарских школ стало попыткой осуществления своеобразной социальной реформы, призванной не только преодолеть элементарную необразованность народных масс, но и представить им возможность позаботиться о достойной жизни.

Ключевые слова: Иосиф де Каласанс, бесплатная школа, орден пиаров, педагогические новации, социальная реформа, раннемодерная эпоха.

The article outlines the pedagogical achievements of Joseph de Calasanz – the founder of the first, in Europe, free school for children from the poorest layers of the population. It was discovered that it became the beginning and determined the main goal of the activity of the Roman Catholic monastic order of Piarists. It was found that the emergence of an extensive network of Piarist schools became a kind of reaction to those socio-political challenges, that were inherent Western Europe during the epoch of Counter-Reformation, in particular the need of renewal of the Roman Catholic Church, strengthening its position by gaining confidence in existing and potential adepts, and also creating the morality of its clergy and laymen. The pedagogical activity of Joseph de Calasanz became an attempt to make a peculiar social reform, intended not only to overcome the elementary ignorance of the masses, but also to give them an opportunity to take care of a decent life. Joseph de Calasanz developed and implemented in life his own educational concept, according to which the purpose of a true teacher was not only in mental, but also in moral development of pupils, what could be achieved only with providing the respectful attitude towards them. A special role in implementation of this educational concept was assigned to the teacher, who must love children endlessly, honor their dignity, limit punishment, and be a good example for them. It was summarized, that pedagogical innovations of Joseph de Calasanz deserve a comprehensive and detailed study, popularization, since they can serve as a source for inspiration and encourage the appropriate use today. It is, in particular, about the practice of individual approach to each student, fostering not only his knowledge and educational skills, but also proper moral development. Educational system, proposed by Roman Catholic monks of the monastic order of Piarists 400 years ago and practiced by them, is not anachronistic, because the postulates laid in its foundation have not lost their relevance to this day. On authors' belief, their realization in modern Ukrainian educational space would help optimize it, because it would make it possible to bring up a pupil as a decent, self-sufficient, intellectual, patriotic personality.

Key words: Joseph de Calasanz, free school, the Order of Piarists, pedagogical innovations, social reform, early modern period.

Постановка проблеми. В історії європейської освіти XVII – XVIII ст. римо-католицький чернечий орден піарів посідає особливе місце. Щоправда він, як і постать його засновника та пожиттєвого генерала Йосифа де Каласанса, котрий здійснив визначальний вплив на характер, структуру та наступну його діяльність, нині в Україні є малознаним явищем, а його заслуги перед педагогікою – належно не оцінені. У цьому контексті зарубіжна історіографія має значний масив напрацювань. Так, сучасний іспанський дослідник Йозеф Доменех і Міра пише про те, що Йосиф де Каласанс був однією з найбільш значимих постатей в усій історії науки і називає його «едукативним (освітнім) гігантом». Порівнюючи його освітні інновації та здобутки з педагогічною спадщиною Яна Амоса Коменського, він стверджує: якщо Коменський був вихователем протестантської Європи, то Каласанса слід вважати вихователем Європи католицької [17, с. 15–16]. Згідно з іншим висловлюванням, Йосиф де Каласанс є «найбільшим святым серед педагогів і найбільшим педагогом серед святих» [13].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Висвітленню питання педагогічної спадщини Йосифа де Каласанса неабияку увагу приділили польські науковці, зокрема Я. Буба, Б. Голек, Й. Матрас, С. Можджен, А. Пітала, Й. Рихліцький, Б. Соболевська-Стрельчак, Я. Тарашкевич та ін. Однак в українській історіографії відсутнє комплексне ґрунтовне дослідження ролі та місця Йосифа де Каласанса в історії європейської педагогіки, що спонукало авторів звернутися до студіювання вказаної теми.

Мета статті полягає в аналізі сутності педагогічних новацій Йосифа де Каласанса в контексті суспільно-політичних викликів Західної Європи ранньомодерної доби.

Виклад основного матеріалу. Йосиф де Каласанс (інші варіанти – Йосиф Каласанський, Йосиф Каласанкцій, Хосе де Каласанс, ісп. Jose de Calasanz, лат. Josephus Calasanzus) народився 11 вересня 1557 р. у замку Каласанса поблизу м. Перальта-де-ла-Саль в Арагоні (Північна Іспанія). Він був наймолодшим із восьми дітей дона Педро Каласанса і доньї Марії Гастон. Батько Йосифа був ковалем, а матір – домогосподаркою. Саме вона стала для нього взірцем побожності. Біографи Йосифа де Каласанса небезпідставно припускають, що атмосфера батьківського дому, а також гірська місцевість та пов'язана з нею суворість життя визначально вплинули на формування його характеру. За висловлюванням генерала ордену піарів Ісуса Марії Лецея, «... у Перальті в кузні родини Каласанса сформувалася залізна індивідуальність найменшого її члена. Йосиф мав індивідуальність тверду, як скеля, був як одна велика гранітна брила, але гарно вирізьблена Божим долотом» [9, с. 24].

Отримавши ґрунтовну початкову освіту, Йосиф де Каласанс навчався в освітніх закладах міст Перальта й Естаділья, а також вивчав філософію та юриспруденцію у Лериді, де й отримав ступінь доктора юриспруденції. Пізніше з відзнакою закінчив теологічні курси у Валенсії і Алькала-де-Енаресе. Після закінчення студій у Барселоні отримав ступінь доктора теології. Мав намір одружитися, однак після важкої хвороби вирішив присвятити своє життя Богу. Зрештою 17 грудня 1583 р. єпископ Урхеля Уго Амбросе де Монкада рукоположив Йосифа де Каласанса у сан священника.

У 1592 р. він переїхав до Риму, де став помічником кардинала Маркантіо IV Колонна. Тут розгорнув активну благодійну або, висловлюючись сучасною дефініцією, волонтерську діяльність, працюючи у в'язницях, лікарнях та притулках. Так, зокрема, відомо, що під час епідемії чуми 1595 р. Йосиф де Каласанс доглядав за хворими. Оскільки тоді йому вповні відкрився страшний світ масової дитячої вбогості, нещастя та злочинності, то саме під враженням від побаченого головною справою свого життя він визначив навчання і виховання дітей із бідних сімей. Це підштовхнуло його до думки про необхідність відкриття безкоштовної народної школи. Із приводу цього Йосиф де Каласанс писав: «Це найблагородніша місія і джерело великих заслуг – присвятити себе вихованню дітей, особливо бідних, щоб допомогти їм досягнути вічного життя» [3].

Незабаром у нього виникла можливість реалізувати цей свій задум. У квітні 1597 р. Йосиф де Каласанс випадково опинився в маленькій парафії святої Доротеї в Трафставері – найбіднішого району Риму, де її настоятель Дон Антоніо Брандіні проводив заняття

в недільній школі. Каласанс попросив надати йому приміщення для облаштування безкоштовної школи для дітей із бідних родин. Зауважимо, що тоді йому вдалося домовитися про це не лише з настоятелем парафії, але й двома священниками, а також кількома світськими вчителями. Так, у листопаді 1597 р. постала перша в Європі безкоштовна публічна школа, що була заснована саме Йосифом де Каласансом [6, с. 135].

У піарській школі дітей навчали читанню, письму, лічби та початків латини. Її вихованці походили з різних суспільних верств, однак більшість із них належала до найбідніших прошарків населення. Саме тому, крім безоплатного навчання, у цій школі вони забезпечувалися також письмовим приладдям, одягом та їжею. Тому, по суті, їх брали ледь не на повне матеріальне забезпечення [10, с. 320]. Наголосимо й на тому, що Й. де Каласанс не робив різниці між дітьми католицького та протестантського віросповідання, водночас він «залюбки відкривав двері своєї школи для дітей убогих іудеїв, ставлячись до всіх них з однаковою любов'ю» [14, с. 27]. У цьому контексті доречно буде навести твердження польського дослідника Яна Буби про те, що «Каласанс щасливо уникнув школи з подвійною плямою дискримінації: тільки елементарна і тільки для вбогих, щоб не додати і третього, тільки для католиків... Він хотів учити всіх дітей і виховувати їх згідно з Ісусовим посланням: «Навчіть всі народи, хрестячи їх» (Мт. 28, 19–20)» [5, с. 16].

Й. де Каласанс уважав школу суспільною інституцією, яка водночас із подоланням елементарної неосвіченості учнів повинна була дбати про їхній моральний розвиток. Твердження «якщо від найменших років будете виховувати дітей у побожності та науці, то безсумнівно можна буде сподіватися на щасливий перебіг усього їхнього життя» стало лейтмотивом педагогічної діяльності його послідовників [7].

До цього варто додати, що засади навчально-виховної праці Йосифа де Каласанса стали своєрідною реакцією на ті суспільно-політичні виклики, які були притаманні Західній Європі доби Контрреформації, зокрема потребі оновлення Римо-Католицької Церкви, зміцнення її позицій шляхом набуття довіри в наявних та потенційних адептів, а також уморальнення повсякдення її кліру та мирян. Так, за словами польського дослідника Йосифа Тарнавського, «педагогічний експеримент» засновника ордену піарів був «відповіддю на тодішню ситуацію в суспільстві. Велич Каласанса полягала в тому, що якщо інші ігнорували потреби освіти всіх соціальних верств, він єдиний зважився протидіяти духовній та інтелектуальній убогості. Його педагогічна думка буде еволюціонувати й виростати з конкретних шкільних ситуацій, із життєвої практики» [6, с. 139].

Таким чином, геніальність інтуїції Йосифа де Каласанса полягала в тому, що саме в загальнодоступній, обов'язковій і безкоштовній школі він побачив потенціал здійснення своєрідної соціальної реформи, тобто шанс для молодих людей із бідних сімей подбати про власне матеріальне забезпечення і загалом про гідне життя. Однак його ідея в контексті реалій того часу була не тільки новаторською, а й революційною. Саме тому, як зауважує з цього приводу польський дослідник Едвард Кришчак, хоча Йосиф де Каласанс створив безсумнівно нову якість, проте був звинувачений у збуренні тогочасного суспільного ладу [6, с. 135–136].

Отже, хоча в той час майже ніхто не підтримував і не поділяв його поглядів щодо потреби та можливості

організації безкоштовної народної освіти, йому все ж вдалося створити мережу шкіл, де учнів навчали латини, рідної мови, математики та низки природничих наук. Цим освітнім установам Йосиф де Каласанс дав назву «благочестиві школи» (*scuole pie*), а товариство (згодом і чернечий орден), яке займалося навчанням і вихованням дітей, відповідно стали називати орденом піарів. Основною метою його діяльності було забезпечення юнаків безкоштовним навчанням і його належна підготовка до свідомої участі у християнському житті. Саме тому гаслом римо-католицького чернечого ордену піарів став вислів «*Pietas et Litterae*» («Благочестя та Освіта»).

Через декілька років при церкві святої Доротеї у Трафставері з одностороннього Йосифа де Каласанса постало братство, затверджене 1602 р. Папою Климентом VIII. 6 березня 1617 р. воно отримало статус чернечої конгрегації, що була затверджена Папою Павлом V [8, с. 167–181]. 18 листопада 1621 р. відповідним розпорядженням Папи Григорія XV вона набула статусу чернечого ордену [8, с. 183–185], а 31 січня 1622 р. він схвалив його статут [15].

Так постав римо-католицький чернечий «Орден Духовних Регулярних Убогих Матері Божої Благочестивих Шкіл» (лат. *Ordo Clericorum Regularium Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum*), або Орден піарів (піаристів). Головний вектор його діяльності полягав у навчанні та вихованні дітей і юнацтва. Саме тому, крім трьох традиційних для католицького чернецтва обітниць (безшлюбності, бідності та послуху), піари давали ще й четверту – присвятити своє життя справі безкоштовного навчання і виховання дітей. Йосиф де Каласанс під іменем Йосифа Богоматері став першим верховним генералом ордену піарів, призначеним спочатку на 9 років, а з 1632 р. – пожиттєво.

Польський дослідник Йосиф Матрас акцентує увагу на тому, що Йосиф де Каласанс був засновником першого римо-католицького чернечого ордену, діяльність якого зосереджувалася безпосередньо на навчанні. За його словами, бенедиктинці, домініканці, єзуїти та інші чернечі ордени також багато займалися освітньою роботою, однак жоден із них не був створений із конкретною метою навчання дітей, зокрема вбогих [9, с. 29]. Із цього виводу засновник ордену піарів Йосиф де Каласанс висловлювався так: «...виховання дітей є більшою заслугою ніж виховання дорослих. Дорослі мають багато орденів, які їм допомагають, а діти мають тільки наш орден» [11].

Упродовж нетривалого часу освітні осередки цього ордену набули неабиякого поширення не лише в Італії, але й далеко за її межами. Так, після Риму численні піарські школи були засновані у містах Фраскати (1616 р.), Нарні (1618 р.), Ментані (1618 р.), Бурго (1619 р.), Моріконі (1620 р.), Магліано (1620 р.), Норчії (1621 р.), Фанано (1621 р.), Савоні (1622 р.), Паверано (1624 р.), Генуї (1625 р.), Неаполі (1626 р.), а у 1630 р. – у Флоренції [4, с. 512]. Уже 1631 р. перша «благочестива школа» з'явилася в Моравії у м. Мікулов, а у 1642 р. піари відкрили свої освітні заклади в Польщі.

Одним із чинників такого динамічного зростання мережі освітніх установ ордену піарів у Європі була гуманістична основа їхнього навчально-виховного процесу. З цього приводу наголосимо, що на формування педагогічних поглядів і навчально-виховної системи «благочестивих шкіл» Йосифа де Каласанса потужний вплив справили студії

кардинала Сільвіо Антоніано (1540 – 1603 рр.) – тогочасного авторитетного вченого в галузі християнської педагогіки, трактат якого під назвою «Dell'educazione cristiana dei figlioli» («Про християнське виховання дітей») й нині займає одне з чільних місць серед класичних праць із католицької педагогіки.

Отже, ґрунтуючись саме на засадах християнської педагогіки Сільвіо Антоніано, Йосиф де Каласанс розробляв та запроваджував у життя власну навчально-виховну концепцію. Зокрема він наголошував, що мета справжнього вчителя – не лише розумовий, але й моральний розвиток учнів, що може бути досягнутий лише за умови шанобливого ставлення до них. Саме тому значимою рисою навчально-виховної системи піарів стала рішуча відмова від фізичних покарань. Йосиф де Каласанс дотримувався думки, що коли учень зблизиться зі своїм учителем, полюбить його, тоді покарання стане непотрібним. Саме тому в освітньо-виховному процесі однодумці та послідовники Йосифа де Каласанса, не застосовуючи покарань, активно використовували заохочення і винагороди. З цього приводу наголосимо на тому, що відсутність суворой дисципліни в піарських школах робила їх більш привабливими в порівнянні з єзуїтськими колежіями. Саме тому єзуїти нерідко намагалися перешкодити поширенню піарських освітніх закладів, вбачаючи в них своїх конкурентів [2].

Особливу роль у реалізації принципів освітньо-виховної програми Й. де Каласанса відігравав учитель, котрий у стінах піарської школи виконував вчорашню функції як наставника, так і вихователя. До нього висувалася вимога «... так викладати, щоб учні не з примусу, але з переконання брали активну участь у навчанні» [16, с. 166]. З огляду на це, кандидати на посаду вчителя піарського навчального закладу спочатку проходили жорсткий відбір, а потім – спеціальну педагогічну підготовку в учительській семінарії, студіюючи теоретичні і практичні курси, необхідні для наступної викладацької діяльності. Найздібнішим із них уможлилювали продовження навчання за кордоном. Так, одним зі свідчень перманентного контролю за високим рівнем викладання в піарських школах, а отже, й професіоналізму їхніх викладачів, стало відповідне рішення Генеральної капітули ордену від 1683 р. Згідно з ним термін професорських студій для кандидатів на посади вчителів мав тривати чотири роки, під час яких вони опановували дворічний курс гуманістичних наук, а також дворічний курс філософії. Зазначимо, що на останньому майбутні вчителі проходили обов'язкову педагогічну практику, метою якої було виявлення їхніх педагогічних здібностей [12, с. 393].

Аналізуючи навчально-виховну методику піарських шкіл, польська дослідниця Беата Соболєвська-Стрельчак пише про те, що «вчитель у благочестивій школі Каласанса повинен був бути не суддею чи тираном, а турботливим батьком, котрий своєю працею мав прищеплювати вихованцям любов до Бога і людей» [16, с. 165]. Порівнюючи педагогічні принципи єзуїтського та піарського шкільництва, вона дійшла висновку, що коли вчитель-єзуїт навчав своїх вихованців у суворій відповідності з принципами «Ratio Studiorum», то вчитель-піар був зорієнтований виконувати свою роботу на нетипових для того часу педагогічних засадах, будучи певним, що повинен безмежно любити дітей, шанувати їхню гідність, обмежувати покарання, а самому бути добрим прикладом для них [16, с. 165].

На середину XVII ст. орден піарів нараховував 6 провінцій, 37 монастирів із більше ніж 500-а ченцями [1]. Часом найвищого піднесення і популярності ордену піарів стала середина XVIII ст. Цьому сприяли, зокрема, спеціальні булли Папи Римського Климента XII, датовані 1731 і 1733 рр., згідно з якими піарам надавалося право викладати основні науки в усьому світі. На кінець XVIII ст. піари опікувалися вже понад 170-а школами в Італії, а також у Центральній і Східній Європі.

Йосиф де Каласанс помер 25 серпня 1648 р. і був похований у головному вівтарі церкви святого Пантелеймона в Римі. Через сто років, 7 серпня 1748 р., Папа Римський Бенедикт XIV його беатифікував, тобто зарахував до лику блаженних, а 16 липня 1767 р. за Папи Климента XIII він був канонізований. 13 серпня 1948 р. у бреве «Providentissimus Deus» Папа Пій XII проголосив святого Йосифа де Каласанса «небесним покровителем» християнських шкіл і християнської освіти в усьому світі [5, с. 15]. Одним із виявів вшанування цього святого є, зокрема, щорічне відзначення на його батьківщині в Іспанії Дня вчителя, що припадає на 27 листопада. Це свято було запроваджене саме на честь засновника першої в Європі безкоштовної початкової християнської школи – святого Йосифа де Каласанса.

Нині його ім'я носить Педагогічний інститут наукових досліджень, педагогічний факультет Університету в Саламанці, Інститут виховних наук у Мадриді (ICCE), а також чимала кількість закладів освіти різного рівня в Іспанії, Італії, Колумбії та інших країнах світу [11].

Орден піарів діє на 5 континентах у країнах із різним устроєм і політичним ладом. Так, 24,17 % його осередків знаходиться в містах із кількістю населення менше 25-и тисяч осіб; 20,23 % функціонує в сільськогосподарських регіонах, а 52,91 % – у країнах із низьким рівнем економічного розвитку. Отже, зважаючи на наведені статистичні дані Генеральної курії ордену піарів у Римі, сучасні послідовники святого Йосифа де Каласанса продовжують втілювати в життя провідні засади його вчення, а саме – допомагати дітям і молоді з переважно малозабезпечених верств населення [6, с. 137–138].

Висновки. Таким чином, заснування Йосифом де Каласансом у 1597 р. першої в Європі безкоштовної школи для дітей із найбідніших прошарків населення стало спробою здійснення своєрідної соціальної реформи – надання шансу тим, хто цього потребує, подбати про власне матеріальне забезпечення і загалом про гідне життя.

Педагогічні новації Йосифа де Каласанса заслуговують на всебічне й докладне вивчення та популяризацію, оскільки можуть служити джерелом для інспірації, тобто спонукати до відповідного застосування нині. Мова йде, зокрема, про практику індивідуального підходу до кожного учня, плекання не лише його знань та освітніх навичок, але й належного морального розвитку.

Є підстави для твердження, що навчально-виховна система, запропонована 400 років тому ченцями римо-католицького чернецкого ордену піарів та практикована ними, не є анахронічною, оскільки постулати, покладені в її основу, не втратили своєї актуальності й донині. На наше переконання, їхня реалізація в сучасному вітчизняному освітньому просторі сприяла б його оптимізації, оскільки уможливила б виховання учня – гідної, самодостатньої, інтелектуальної, патріотичної особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Иосиф де Каласанс: биография. URL: <http://www.people.su/45813> (дата звернення: 10.11.2015).
2. Пиары в Лиде // Город Лида. URL: <https://lida.org/article/a-68.html> (дата звернення: 23.11.2015).
3. Св. Иосиф Каласанс, священник // Радио Ватикана. URL: http://ru.radiovaticana.va/news/2015/08/25/25_B8/1167396 (дата звернення: 18.11.2015).
4. Buba J. O założeniach organizacyjnych pierwszych szkół pijarskich w Italii i w Polsce w XVII wieku / J. Buba // Kultura i literatura dawnej Polski. – Warszawa : Państw. Wydawn. Naukowe, 1967. – S. 489–532.
5. Buba J. Założyciel pijarów – «znaki czasu» / J. Buba // Pijarzy w kulturze dawnej Polski: ludzie i zagadnienia: praca zbiorowa. – Kraków : Polska Prowincja XX Pijarów, 1982. – S. 15–21.
6. Gołek B. Pedagogia pijarów [Zakonu Kleryków Regularnych Ubogich Matki Bożej Szkół Pobożnych] / B. Gołek // Pedagogie katolickich zgrupowań zakonnych: historia i współczesność. T. 1. Redakcja naukowa Janina Kostkiewicz. – Kraków : Impuls, 2012. – S. 133–161.
7. Gołek B. Współczesny wymiar pijarskiego dzieła wychowawczego. URL: <http://www.pedkat.pl/images/czasopisma/pk11/PK11a08.pdf> (дата звернення: 18.08.2016).
8. López S. Dokumenty św. Józefa Kalasancjusza / S. López. – Kraków : Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Wydawnictwo eSPe, 2007. – 410 s.
9. Matras J. O. SP. Historia życia św. Józefa Kalasancjusza / J. Matras // Życie oddane wychowaniu: Św. Józef Kalasancusz 1557 – 1648: jubileusz 450. rocznicy urodzin Założyciela pijarów. – Kraków : Polska Prowincja Zakonu Pijarów, Wydawnictwo eSPe, 2008. – S. 22–33.
10. Możdzen S. I. Historia wychowania do 1795 / S. I. Możdzen. – Kielce : Wydawnictwo Diecezjalne, 2005. – 431 s.
11. Pedagogika Pijarska // Polska Prowincja Zakonu Pijarów. URL: http://www.pijarzy.pl/zalozyciel/pedagogika_pijarska/patron_uczniow_i_nauczycieli_d6857_pol.html (дата звернення: 12.08.2016).
12. Pitala A. ks. Pijarskie zakłady kształcenia nauczycieli w dawnej Polsce – profesoria A. Pitala // Wkład pijarów do nauki i kultury w Polsce XVII – XIX wieku / pod red. nauk. Ireny Stasiewicz-Jasiukowej. – Warszawa ; Kraków : Zakład Historii Nauk Społecznych Instytutu Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN: Polska Prowincja Pijarów, 1993. – S. 391–408.
13. Pijarzy // Życie Zakonne: Serwis informacyjny konferencji wyższych przełożonych zakonów męskich w Polsce. URL: <http://www.zyciezakonne.pl/informator/zakony-meskie/pijarzy-355/> (дата звернення: 07.08.2016).
14. Rychlicki J. Pedagogika Św. Józefa Kalasancjusza // J. Rychlicki / Pijarzy w kulturze dawnej Polski: ludzie i zagadnienia: praca zbiorowa. – Kraków : Polska Prowincja XX Pijarów, 1982. – S. 22–39.
15. Saint Joseph Calasanz // Annus lubilaei Scholarum Piarum. URL: <http://scolopi.org/en/calasanz/> (дата звернення: 18.11.2015).
16. Sobolewska-Strzelczak B. Początki szkolnictwa Pijarskiego. Inspiracje dla współczesnej teorii i praktyki pedagogicznej / B. Sobolewska-Strzelczak // Perspektywa. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne. – 2013. – № 2 (23). – S. 159–168.
17. Taraszkiewicz J. Pierwsze stulecie zakonu pijarów na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1642 – 1740) / J. Taraszkiewicz. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2015. – 362 s.

Дата надходження до редакції: 28.10.2019 р.

УДК 378:373.3(477/437.6)

DOI: 10.37026/2520-6427-2019-100-4-19-24

Марія ЮЗИК,
аспірантка кафедри педагогіки
Національного університету біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ТА СЛОВАЧЧИНИ

У статті окреслено сутність та особливості педагогічної майстерності у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи. Зроблено порівняльний аналіз особливостей вступної педагогічної практики, яку проходять студенти на базі закладів освіти в Україні та Словаччині.

Ключові слова: вчитель початкової школи, ключові компетентності, факультетська школа, педагогічна практика, педагогічна майстерність, порт-фоліо, креативність.

В статті обозначены сущность и особенности педагогического мастерства в процессе подготовки будущих учителей начальной школы. Сделан сравнительный анализ особенностей вступительной педагогической практики, которую проходят студенты на базе учебных заведений в Украине и Словакии.

Ключевые слова: учитель начальной школы, ключевые компетентности, факультетская школа, педагогическая практика, педагогическое мастерство, портфолио, креативность.